

FÖRORD

Det arbete som ligger bakom den bok jag nu överlämnar till allmänheten att läsa, studera och begrunda är förenat med arbetsglädje och stort intresse.

Min forskning började i UD:s arkiv och i fortsättningen blev mina resor till Riksarkivet i Arninge många och långa. Hur spännande var det inte att se vad som doldes i de dammiga paketen och att hitta svar på de många frågorna. Tack till Lisa Qviberg på UD:s arkiv och till personalen i Arninge.

Visst har arbetet med boken inneburit ensamhet, fysisk påfrestning och tålamodsprövande väntan på ett färdigt resultat, men jag har också fått stöd och hjälp från kollegor, anhöriga, vänner och bekanta. Främst tackar jag Katarina Leppänen vid Göteborgs universitet för värdefulla synpunkter på mitt manus och Gerda Christiansson för hennes arbete med bokens omslag. Jag tackar också Courtne Anderson Levin, Michael Königsberg, Claralinda Levin, Linnea Levin, Robert Levin, Carin Santesson, Mirjam Tapper, Alice Valentin och Susanna Åkerman för språkliga och andra synpunkter på manus och omslag.

Utan ekonomiskt stöd hade ingen utgivning varit möjlig. Styrelsen för Kungliga Patriotiska Sällskapet har visat lyhördhet för min vädjan och känslösam respekt för mitt ämne genom att bevilja ett anslag för publicering. För detta tackar jag på det allra varmaste.

Farsta den 14 maj 2014
Hjördis Levin

INLEDNING

Under de senaste decennierna har det kommit rapporter i massmedia om kvinnor och flickor som har lockats och lurats från sina hemländer genom löften och förespeglningar om välavlönade arbeten och goda levnadsförhållanden, medan det egentligen har handlat om sexuell exploatering. Företeelsen är känd som "trafficking" och har beskrivits som något nytt för vår tid. Även i de många rapporter om människohandel som utgivits av den svenska regeringen "ges intrycket att trafficking är ett nytt fenomen som har uppstått de senaste decennierna på grund av den ekonomiska och sociala ojämlikhet som råder mellan världens rikaste och fattigaste länder."¹

Handeln med kvinnor och barn för sexuella ändamål har sannolikt alltid funnits. Den form som handeln numera uppträder i skiljer sig inte heller nämnvärt från tidigare former. Jag avser främst den sexhandel med kvinnor och minderåriga flickor, som från slutet av 1870-talet blev orsak till att en motståndsrörelse bildades och var verksam under många decennier framåt.

I min forskning om den kvinnliga nykterhetsföreningen Vita Bandet upptäckte jag, att motståndet mot "vita slavhandeln" utgjorde en del av den moralkamp, som Vita Bandet förde i samband med sina strävanden för nykterhet. Någon gång tidigare hade jag väl hört talas om "vit slavhandel", men begreppet var så diffust för mig, att det hade karaktär av myt. Jag trodde knappast, att det skulle gå att ta reda på om det ägde någon verklighetsgrund. Mitt intresse var väckt. Jag forskade vidare och blev förvånad över det historiska panorama som bredde ut sig för inför mina ögon. Om detta panorama handlar den här boken.

Genom tidskriften *Vita Bandet* fick jag vetskap om den internationell rörelse, med rötter i 1800-talet, som hade målsättningen att undertrycka den människohandel som dolde sig

bakom uttrycket "vita slavhandeln". Våren 1904 öppnades en byrå i Stockholm med namnet Vaksamhet. Bakom byrån fanns en förening med samma namn. Dess främsta syfte var att förhindra att unga kvinnor lockades att lämna Sverige för att "i utlandet användas i lastens tjänst". Byrån ville också hjälpa svenska kvinnor som råkat illa ut, att komma hem igen.

Jag upptäckte också att svenska regeringar hade varit med om att stifta internationella avtal för undertryckandet av vit slavhandel och att Nationernas Förbund under hela sin existens hade först "White Slave Traffic" och senare "Traffic in Women and Children" som en punkt på sin agenda. Inte bara vita, utan även kvinnor med mörk hudfärg tvingades och lurades in i sexuellt slaveri, lät det på en kvinnokongress i Toronto 1909. Benämningen "vit slavhandel" som började användas för att visa på paralleller med rörelsen mot det svarta slaveriet, var emellertid seglivat.² Trots att Nationernas Förbund tog avstånd från uttrycket 1921, användes det under flera årtionden därefter av svenska regeringsdepartementet.

En genomgång av *Vita Bandets* årgångar 1904–1950 har visat, att denna tidskrift följde frågan om vit slavhandel med mer eller mindre jämna mellanrum till och med 1956. I bokanmälningar och andra artiklar finns anvisningar om skrifter i ämnet och gott om exempel på retoriken i skildringar och diskussioner.³ Skildringarna följer ett likartat mönster: unga och ofta vackra kvinnor, från strängt taget alla samhällsklasser, lurades på olika sätt in i ett sexuellt slaveri. Efter att ha passerat olika stadier, från livet i en lyxbordell till enklare otuktställen, hamnade flickorna slutligen på gatan. Många gick under i något exotiskt land. Undantagsvis lyckades någon av dem rymma eller bli befriad och kunde därmed berättat vad hon varit med om.

Under tiden jag fortsatte att läsa och studera artiklar och skrifter i ämnet pockade en rad frågor på svar. Hur, när och varför uppkom det en internationell rörelse mot "vita slavhandeln"? Hur kom denna rörelse till Sverige? Vad hände innan frågan hamnade i Nationernas Förbund? Hur tog folkförbundet hand om saken? Hur engagerade sig Sveriges regeringar

i frågan? Vad hände när Nationernas Förbund upplöstes och efterträddes av Förenta nationerna? Hur gick det med de avtal och konventioner som antogs? Dessa frågor besvaras med hjälp av primärmaterial från olika regeringsdepartement i Riksarkivet samt av äldre och nutida litteratur och forskning om rörelsens uppkomst och utveckling i England. Jag har även studerat föreningen Vaksamhets arkiv.

Någon mer omfattande historisk forskning om "vita slavhandeln" eller "handeln med kvinnor och barn" har inte tidigare gjorts i Sverige.⁴ Katarina Leppänen, Göteborgs universitet, har publicerat ett par artiklar baserade på utländsk forskning och på två rapporter utgivna av Nationernas Förbund 1927 och 1932. Hon lägger särskild vikt vid att frågan om prostitution på 1920-talet övergick från att vara ett nationellt till att bli ett internationellt intresse. I övrigt klarlägger Leppänen hur kvinnohandeln hanterades och vilka sociala och ekonomiska omständigheter, som den, enligt NF-rapporterna, var en reaktion emot.⁵ Ann Hallner, Stockholms universitet, har i en artikel, baserad på källmaterial i föreningens Vaksamhets arkiv, jämfört "synen på människohandel i Sverige idag med den i början av 1900-talet". I artikeln diskuterar hon också "de förklaringar till människohandel som har förts fram". Hon har funnit "påtagliga likheter ... mellan diskursen kring den vita slavhandeln och dagens diskurs angående trafficking".⁶

Något heltäckande arbete om själva kampen mot "vita slavhandeln" har jag inte heller funnit i utländsk forskning. Som Ann Hallner helt riktigt konstaterar, finns det "ett flertal studier som behandlar temat vit slavhandel ur olika perspektiv, främst med utgångspunkt i genus och etnicitet". Framför allt har forskarna tvistat om i fall den "vita slavhandeln" faktiskt existerade eller inte och meningarna är delade. Några har hävdats att vit slavhandel endast förekom i liten omfattning. Begreppet skulle i stället vara en "masshysterisk reaktion från den vita medelklassen med rasistiska förtecken" och syftet att "hindra den kvinnliga emigrationen och att marginalisera vissa etniciteter".⁷ En del av de forskare, som Katarina Leppänen

hänvisar till, verkar stå för en sådan uppfattning.⁸ Andra forskare anser att "den vita slavhandeln verkligen existerade, och att den styrdes av välorganiserade kriminella nätverk".⁹

Den omtvistade frågan om kvinnohandelns faktiska existens, har jag inte kunnat undvika att själv ställa mig. Hur mycket sanning låg det i alla de historier om bortrövade flickor och djävulskt organiserad handel som cirkulerade från 1870-talet och långt in på 1900-talet? Svaret på den frågan kan endast tangeras eftersom den ligger utanför området för min forskning. En sak är säker. Då som nu, fanns det skribenter som frossade, spekulerade och fantiserade i ett kontroversiellt ämne. Mitt syfte är emellertid inte att kartlägga och bevisa den faktiska förekomsten och omfattningen av själva handeln med kvinnor och barn och inte heller att göra någon djupanalys av olika föreställningar om människohandeln och dess offer. Mitt syfte är att skildra den kamp som fördes mot det sexuella slaveriet, i stor eller liten omfattning, som bevisligen existerade samt de skäl för kampen som aktivisterna själva angav.

Den forskning som ligger närmast min egen och som jag i fortsättningen kommer att hänvisa till, och i viss mån ifrågasätta, är Stephanie A. Limoncellis *The Politics of Trafficking. The first International Movement to Combat the Sexual Exploitation of Women*. Limoncelli följer konstruktionen och spridningen av den ovan nämnda internationella rörelsen mot trafficking från dess början i Storbritannien och dess utsträckning till övriga europeiska länder. Angående Holland, Frankrike och Italien har hon gjort en jämförande undersökning som visar hur kampen tog sig olika uttryck och fick olika resultat. Skillnaderna berodde på att dessa länder, trots att de alla anslöt sig till kampen mot vit slavhandel, hade olika sätt att förhålla sig till de åtgärder som rörelsen mot trafficking utfärdade. Vissa länder, bland dem Frankrike och Italien, utnyttjade de åtgärder som var avsedda att skydda kvinnor från sexuell exploatering för att i stället skydda sina stater mot vissa icke önskvärda invandrare och att öka den sociala kontrollen av kvinnor, medan Holland inte betedde sig lika illa. Detta hade att göra med i vilken fas

av den imperialistiska utvecklingen som staterna befann sig. Frankrike och Italien höll på att utvidga sina imperier medan Holland endast strävade efter att vidmakthålla sina, sedan lång tid tillbaka, erövrade områden.

På annat ställe visar Limoncelli den reglementerade prostitutionens globala spridning och hur olika länders sexhandel interagerade med varandra.¹⁰

I de tre första kapitlen i denna bok skildras bakgrunden till och uppkomsten av den internationella rörelsen mot "vita slavhandeln". Kapitlen 4–5 skildrar rörelsens verksamhet och organiserade arbetsformer internationellt och i Sverige. I kapitlen 6–7 granskas kampen mot handeln med kvinnor och barn i Nationernas Förbund och Förenta nationerna. Kapitel 8 visar vilken roll svenska regeringar spelade i den internationella kampen mot handeln med kvinnor och barn och kapitel 9 hur denna kamp kom att omfatta hela prostitutionsproblematiken. Kapitel 10 behandlar tillkomsten av och Sveriges attityd till den konvention mot människohandel och exploatering av andras prostitution, som FN antog 1949. I kapitel 11 skildras och kommenteras vad som hände med denna konvention. I kapitel 12 sammanfattas och kommenteras historien om kampen mot handeln med kvinnor och barn.